

הפרופ. למשפטים חובש הכיפה , אריאל רוזן-צבי , מגיע בספרו החדש
למסקנה כי נישואים אזרחיים לא יפלגו את העם יותר מאשר המצב
הנוכחי . / נעמי שדמי / מעריב 5/10/1990
לא משאיר כביסה מלוכלכת בבית

.....השילוב בין אמונה דתית ויחס עמוק למורשת היהודית מצד אחד והמשפטן רוזן-צבי מהצד
האחר , מעורר תהיה כלשהי . ספרו החדש , פרי מחקר של שמונה שנים , רק מוסיף ומחדד
אותה . "דיני משפחה בישראל – בין קודש לחול" מתמודד עם ההסדר הקיים בדיני המשפחה
כתופעה חברתית , פוליטית ומשפטית.
הספר בוחן כיצד פועלות החברה הישראלית והשיטה המשפטית , כאשר בדיני נישואין וגירושין ,
אחד התחומים הרגישים ביותר בחיי האדם, מוטל דין דתי על חברה שרובה חילוני. כתבתי אותו
– מספר רוזן-צבי – בתחושה של כאב . כאב על מצוקה קיימת ועל חוסר האונים של המערכת
הדתית והחילונית להתמודד איתה . ובמיוחד הדתית , שהרי היא העומדת בחזית דיני המשפחה
ועיקר האחריות נופל עליה.

לו שולמית אלוני מהעבר האחד , או ישעיהו ליבוביץ מהעבר האחר , היו כותבים את הספר –
הגבות מן הסתם היו נשארות במקומן . אך כאשר את המערכת המשפטית הדתית מבקר משפטן
שומר תורה ומצוות , שינק מהמערכת הזו וגדל על ברכי הממסד הדתי – הגבות ממריאות מעלה
יותר מזה . בלי בעיה , המחקר שלו גם עשוי להוביל למסקנה , שבענייני נישואים צריך להעניק
חופש בחירה . כלומר – לאפשר לציבור יהודי החפץ בכך לערוך נישואים אזרחיים ולאפשר לו גם
גירושין אזרחיים "הרחקה מסויימת של הדת מהמדינה" – הוא מגדיר את הצעד הזה . "
ומסקנה זו נובעת מניתוח המצב הקיים ומהמבוי הסתום שאליו הגיע מערכת דיני המשפחה
בישראל" ובשורה אחרונה הוא נחוש מאד : " אם אגיע למסקנה שאין מנוס , אתמוך בנישואים
אזרחיים "

למה לתת שוט נוסף בידי הציבור החילוני? – שאל אותו חבר , משפטן דתי , כאשר עבד על
הספר . " אבל אני , מסביר רוזן-צבי – מתנגד להשאר המורסה בתוך הגוף . אדם דתי שרואה
עוולות ופגמים ואינו מוחה עליהם , יש לו פגם דתי . אין דרך להגיע למשוב בלי להשמיע דברים
באומץ . ככה אני. ככה אני חי."

הספר , הוא אומר , בא מאהבה . כמו המוטו שבחר לו מתוך "אהבה בימי כולרה" בחר
בפסוקים האלה: "כל ימיהם הכריזו בגאווה על מוצאם , על מעלותיה ההיסטוריות של העיר , על
ערכם של שרידיה , על גבורתה ועל יופייה , אבל טחו עיניהם מלראות את החורבן שעושה הזמן.
ח' א' לעומת זאת אהב אותה במידה מספקת בשביל לראותה בעיני האמת".

ואגב , כאשר הוא מטיף לסטודנטים שלו, שלעולם לא יהיו משפטנים אמיתיים אם לא ילמדו על
בוריו מקצוע נוסף במדעי החברה או הרוח – הוא יכול לנפנף בקבלות, במקביל למשפטים
באוניברסיטת תל-אביב למד ספרות עברית וספרות עולם באוניברסיטת בר-אילן . אחרי לימודיו
היה שותף חמש שנים במשרדי עורכי דין וחזר לפקולטה למשפטים. שם הוא גם מנהל את המכון
להשתלמות עורכי-דין . " לא עניינו אותי גילויים ויישומים שלשל המשפט , גם לא הרצון לעשות
כסף וליצור עמדת כוח. רציתי להתמסר למסלול מחקרי . גם כעת יש בי געגועים ללימודים
ובמיוחד עם הבנים שלי"

ובשנה האחרונה , הוא מספר , עשה חשבון נפש . התחיל להסתכל קצת אחרת על החיים , במבט רך יותר . "הבטחתי לעצמי להיות חצי שנה חברותא של ישי הלומד בישיבה באלון שבות . לעשות דברים אמיתיים של החיים : אמונה , משפחה , לימוד "

הספר מוקדש לזכרו של אביו . אך ספק אם ד"ר למשפטים וכלכלה – דוד רוזן-צבי ז"ל – היה מקדם אותו בשמחה מוחלטת . וכפי שיתברר בהמשך גם נכדיו - בניו של אריאל רוזן-צבי – לא יחתמו עליו בשתי ידיים .

מכל מקום , דוד רוזן-צבי , היה עסקן מפלגתי . איש הנהלה מחלקת העלייה והקליטה של הסוכנות וחבר מועצת העיר תל-אביב מטעם המפד"ל . לילדיו נתן חינוך דתי אורתודוקסי . מסלול טיפוס – תורה עם דרך ארץ – של הפועל המזרחי האשכנזי . בתי ספר ממלכתיים - דתיים . תוכנית רגילה בבוקר - שיעורי קודש אחרי הצהריים , פעילות בבני-עקיבא ונח"ל . חלק מהשרות הצבאי שלו עשה אריאל רוזן-צבי כמדריך בתנועה . "יחד עם זה" הוא מדגיש אבא הקפיד לשמור על השילוב של תרבות ישראל ותרבות העולם , להיות מעורב בלי להיגרר" כבר בימי נעוריו קיננה בו תחושה שיש בעיות במערכת הדתית. שהיא לא מתפקדת ויש צורך בחיפושי דרך לצורך יישוב הסתירות . "מגיל צעיר הגעתי לשלמות בדרך שאני הולך בה , מצד אחד לא חלף בי הרהור להוריד את הכיפה ולהפסיק להיות דתי , ומצד שני גם לא רציתי להגיע לדרך של קיצוניות דתית . הרגשתי שלם , אך הכרתי גם ביכולת הספק להפרות . בלעדיה , אני מאמין , לא תיתכן אמונה אמיתית "

ביקורת גלויה פירסם- כאשר ערך את עיתון הסטודנטים באוניברסיטת בר-אילן . בין היתר הופיע שם ביקורת נוקבת על הסתכלות דתית מסוימת שהתעלמה מכל פרובלמטיקה , מרחח את האמת בשמאלץ פולקלוריסטי . גישה שהציגה את המשפחה הדתית כשיא השלמות ואת הציבור הדתי כטלית שכולה תכלת : לא יודע מה זה פשע , לא מכיר בית-סוהר , ובכלל כל החיים – מה זה – זמירות ערב שבת . כן יצא העיתון נגד ההתחמקות העקבית מהתמודדות עם בעיות עקרוניות שבין היהדות לדמוקרטיה , פלורליזם וממלכתיות , ונגד העדר התמודדות חזיתית עם פערים שבין הלכה למציאות .

- והספר הוא המשכו של מרד נעורים ?

" לא . הוא עולה בקנה אחד עם החינוך שקיבלתי . אבא היה מרגיש אמביוולנטיות לגבי הספר . הוא נקט בעמדה יותר מימסדית ביחס להטחת ביקורת בחוץ . הוא היה אומר לי : תמצא לך שותפים דתיים למאבק בציבור הדתי . האמין שכביסה מלוכלכת מכבסים בבית. זו גישה פוליטית של מיעוט המתחייב בנאמנות לכיתה - אני השתחררתי ממנה . היא אינה עולה בקנה אחד עם תפישה דמוקרטית ומנציחה עוולות. בסופו של דבר היא גם מתנקמת בשלמות הדתית . בתוך המחנה מתחילים הבקיעים הפנימיים.

- יש דתיים ליברלים שיגידו : דיני אישות יהרג ובל יעבור

" החשש מפני נישואים אזרחיים הוא יותר מיתוס מאשר מציאות. המסקנה שצריך לאפשר חופש בחירה בענייני נישואים נובעת מהמבוי הסתום שאליו הגיעה מערכת דיני משפחה בישראל. נישואים אזרחיים לא יפלגו את העם יותר מאשר המצב הנוכחי . עתה קיימת פלגנות לא רק בין דתיים לחילוניים , אלא גם בין דתיים לבין עצמם. מבחינת אמונתי הייתי רוצה שכל יהודי

ינשא בנישואים דתיים , אבל גם האינטרס הדתי מחייב מסקנה כזו. יש בעיות דתיות קשות מאד ומסוכנות בהמשך המצב הקיים "

- איך אדם חי עם סתירה כזו לכאורה ?

" אני מרגיש שלמות . אם היו שואלים אותי לפני 5 שנים אם חופש הבחירה בנישואים יהיה מקובל עליי – הייתי עונה בשלילה . זה תוצאה של תהליך מחקרי מקצועי ואישי . בגל שהגעתי למסקנה שהמצב הקיים מביא יותר נזק מאשר תועלת, עברתי תהליך רגשי שאיפשר לי להשתחרר מהתחושה האישית ולהעדיף את הגישה המקצועית "

קולגות שלו פוזלים לפוליטיקה , אחרים כבר מבוססים בתוכה . חושבים שבכנסת יצליחו לשנות את העולם יותר מאשר יכתבו עוד ספר . והספר שלי אומר רוזן-צבי , עשוי לספק תחמושת לפוליטיקאים לשינוי חקיקה . פוליטיקה ממש בשטח – חס וחלילה , עושה לי חררה . למען האמת כסטודנט היה פעיל במפד"ל , אך נטש לבלי שוב - חותך .... בגישה זו רובץ משקע רגשי .

מה זה פוליטיקה , מתברר , הוא למד בבית. ראה איך השקעת אנרגיה אדירה נושאת תוצאות חסרות ערך במקרה הטוב , ונלעגות במקרה הרע. " ראיתי את הכדאיניקיות ואת הבוגדנות . לאבא היו הרבה אכזבות מבגידת חברים , מחוסר מיצוי אישי ומהפער בין אמונה אידיאולוגיה למציאות בשטח.

הספקנות , הוא מציין , היא חלק בלתי נפרד מהחינוך של ילדיו. והילדים שלו שואלים שאלות . מן הסתם יותר שאלות מאשר נשאלו בבית אביו . והתשובות שחלקם מגבשים לעצמם אינן זהות להשקפת העולם של אביהם . מנקודת מבט חילונית, בפער הזה שבין אבות לבנים הבנים שלו נסוגים אחורה .

לרוזן-צבי , בן 46 ולמרים , בוגרת טריה של בית-ספר לאחיות –" היא חוט השידרה , אני יותר ורסטילי, יותר אימפולסיבי " – יש חמישה בנים . יששכר בן 22 קצין במודיעין , בניה וישי חניכי ישיבות הסדר וחייילים בשריון , אסף-יהודה בישיבה תיכונית ואברהם בן שמונה. כמו רבים מבני דורם , העדיפו הבנים את הישיבות התיכוניות על פני בתי הספר התיכוניים-דתיים שבהם למדו הוריהם.

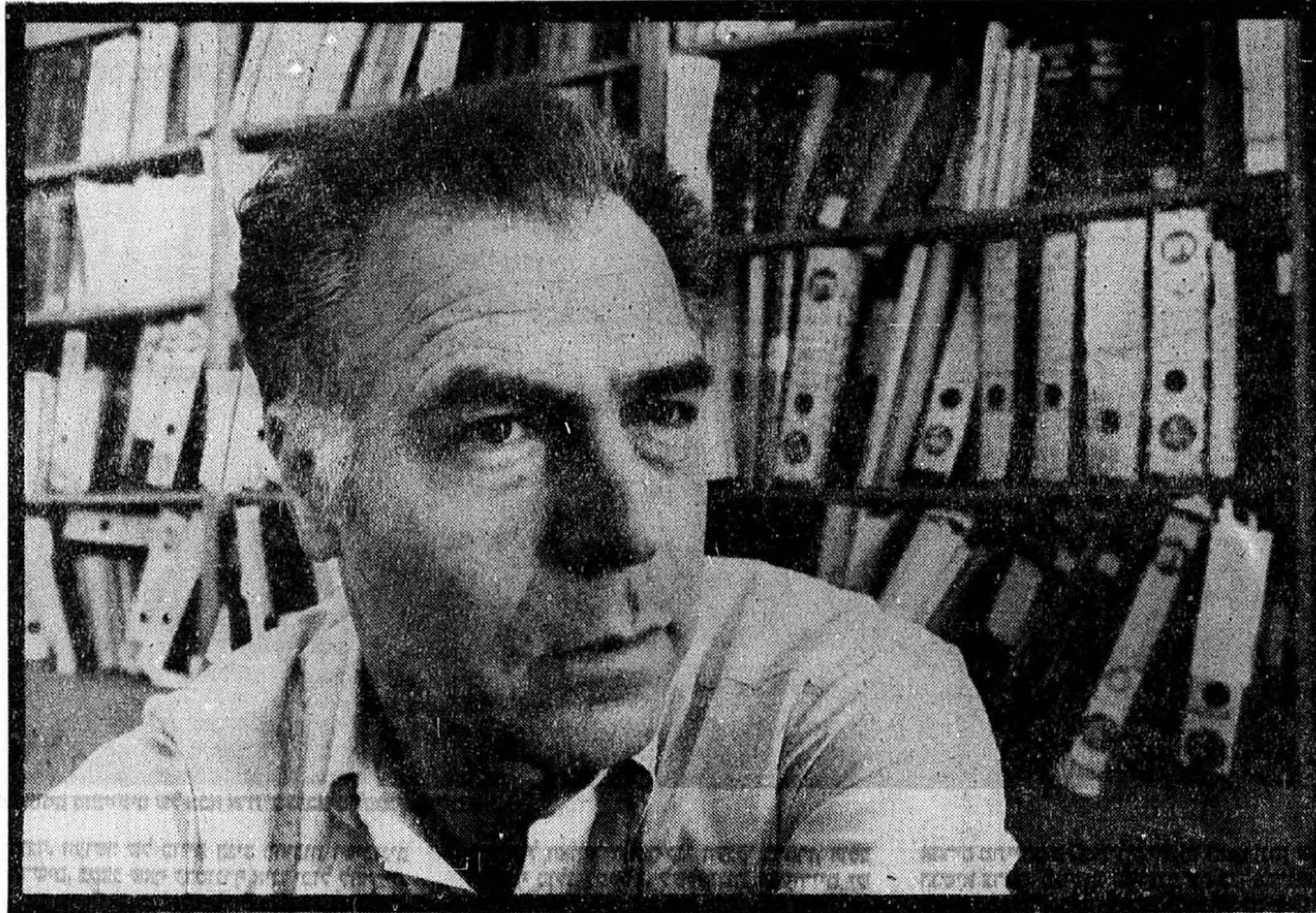
כישלון חינוכי ?

חינוך איננו תעודת ביטוח וההחלטה באה מהם . בישיבות יש חינוך לערכים אך אין דגש מספיק על ערך הביקורת ועל לימודים כלליים . אני לא אוהב את האווירה הימנית ואת הזהות בין דתיות ללאומנות , אך בעניין זה הבנים הולכים בדרכי " ודרכו , בבחירות האחרונות לפחות , כבר לא דרך המפד"ל . הפרשנות של מימד למציאות הפוליטית התאימה לו יותר .

הפרופ' למשפטים חובש הכיפה, אריאל רוזנצבי, מגיע בספרו החדש למסקנה, כי נישואים אזרחיים לא יפלו את העם יותר מאשר המצב הנוכחי

לא משאיר כביסה מלוכלכת בבית

מר' אריאל רוזנצבי. כמה מבין מקמדיים ממנו במצוות. צילם רובי קסטור.

מאת נטע שדמי

והיה בכי. בכי סדוק. כזה שריסק את הקול ואחר כך ניער את הגוף. ופרופ' אריאל רוזנצבי – גבר נאה, שחזותו בטוחה והתנסחותו קולחת – הלך לאיבוד בתוך עצמו. בתוך הכאב. "והכאב הזה שהרגיש ישי, הבן שלי", התייפח רוזנצבי, "היא תמצית הויקה שלי למורשת העבר ולדת".

"אני מצטער", התנצל, וככה עוד על הכאב הנורא שהוא של ישי. איך לפני שנתיים, כשהיה בן 17, השחיל הילד את ראשו לתוך המשרפה באושוויץ ואמר קדיש לזכר סבא וסבתא של אבא שלו. כמו שאבא ביקש שיעשה. "והסיפור שלו", התכווץ רוזנצבי בכורסה, "היה חוויה מוככת בשבילי. ביטוי לתחושה עמוקה של רציפות דתית".

ולי היה קשה עם הכביסה. לא ברור. עד שחשף רוזנצבי את המתח הרגיש בין האמונה הדתית שלו לאמונתו המקצרת. עית. בקול רצוף הוסיף: "אני רוצה לחיות בתוך האמונה שלי. וגם אם אנשים אחרים מסתירים דברים, והדברים האלה כאילו אסורים לביקורת, אני לא רוצה לומר לעצמי מחר: 'החמצתי'".

השילוב בין אמונה דתית ויחס עמוק למורשת היהודית מצד אחד, והמשפטן רוזנצבי מהצד האחר, מעורר תהיה כלשהי. ספרו החדש, פרי מחקר של שמונה שנים, רק מוסיף ומחדד אותה. דיני המשפחה בישראל – בין קודש לחול (בהוצאת ספירוס) מתמודד עם ההסדר הקיים בדיני המשפחה כתופעה חברתית, פוליטית ומשפטית.

הספר, כוחן כיצד פועלות החברה הישראלית והשיטה המשפטית, כאשר בדיני נישואין וגרושין, אחד התחומים הרגישים ביותר בחיי האדם, מוטל דין דתי על חברה שרובה חילונית. כתבתי אר תו, מספר רוזנצבי, בתחושה של כאב. כאב על מצוקה קיימת ועל חוסר האונים של המערכת הדתית והחילונית להתמודד דר איתה. ובמיוחד הדתית, שהרי היא העומדת בחזית דיני המשפחה ועיקר האחריות נופל עליה.

לו שלמות אלונה מהעבר האחר, או ישעיהו ליבוביץ מהעבר האחר, היו כותבים את הספר – הגבות מן הסתם היו נישארות במקומן, אך כאשר את המערכת המשפטית הדתית מבקר משפטן שור מר תורה ומצוות, שניק מהמערכת הזו וגדל על ברכי המימסד הדתי – הגבות ממריאות מעלה.

יותר מזה. בלי בעיה, המחקר שלו גם עשוי להוביל למסקנה, שבענייני נישואים צריך להעניק חופש בחירה. כלומר לאפשר לציבור יהודי החפץ בכך לערוך נישואים אזרחיים ולאפשר לו גם גירוש שים אזרחיים. "הרחק מסיימת של הדת מהמדינה" – הוא מגדיר את הצעד הזה. "ומסקנה זו נובעת מניתוח המצב הקיים ומהמבוי הסתום שאליו הגיעה מערכת דיני המשפחה בישראל". ובשורה אחרת, נה, הוא נחוש מאוד: "אם אניע למסקנה שאין מנוס, אתמוך בנישואים אזרחיים". למה לתת שוט נוסף בידו הציבור החילונית? שאל אותו חבר, משפטן דתי, כאשר עבר על הספר. "אבל אני", מסביר רוזנצבי, "מתנגד להשארת המורשת בתוך הגוף. אדם דתי שרואה עוולות ופגמים ואיננו מוחה עליהם, יש בו פגם דתי. אין דרך להגיע למשוב בלי להשיג יעדים באומץ. ככה אני. ככה אני חיי".

הספר, הוא אומר, בא מאהבה. כמו המוטו שבחר לו. מתוך "אהבה בימי כול" רה' בחר בפסוקים האלה: "כל ימיהם הכי ראו בנאווה על מוצאם, על מעלותיהם ההיסטוריות של העיר, על ערכם של שרידיה, על גבורתה ועל יופיה, אבל סחו עיניהם מלראות את התורבן שעושה הזמן. ח' א' לעומת זה, אהב אותה במידה מספקת בשביל לראותה בעיני האמת".

ואגב, כאשר הוא מטיף לסטודנטים שלו, שלעולם לא יהיו משפטנים אמיתיים, יש אם לא ילמדו על בוריו מקצוע נוסף במעדי החברה או הרוח – הוא יכול לגפ' גף בקבלות. במקביל למשפטנים באוניברסיטת תל אביב, למד ספרות עברית וספרות עולם באוניברסיטת בראילן. אחרי לימודיו היה שותף חמש שנים במשרד עורכי דין וחזר למקומו למשפטן טום. שם הוא גם מנהל את המכון לחשי תלמות עורכי דין. "לא עניינו אותי גיר לום וישומים של המשפט. גם לא הרצון לעשות כסף וליצור עמדת כוח. רציתי

"החשש מפני נישואים אזרחיים הוא יותר מיתוס מאשר מציאות; עתה קיימת פלגנות לא רק בין דתיים לחילוניים, אלא גם בין דתיים לבין עצמם"

– והספר הזה הוא המשכו של מרד נעורים?
"לא. הוא עולה בקנה אחד עם החינוך שקיבלתי. אבא היה מרגיש אמוניולוגי וט לגני הספר. הוא נקט בעמדה יותר מיסטרית ביחס להטחת ביקורת בחוץ. הוא היה אומר לי: 'תמצא לך שותפים דתיים למאבק בציבור הדתי. אל תוציא אותו החוצה'. האמין שכביסה מלוכלכת מכביסה בבית. זו גישה פוליטית של מר שיעורי קודש אחריהם הייתי. אני הש' בכני עקיבא ונחל. חלק מהשרות הצבאי שלו עשה אריאל רוזנצבי כמר ריך בתנועה. 'יחד עם זה', הוא מוסיף, "אבא הקפיד לשמור על השילוב של תרבות ישראל עם תרבות העולם. להיות מעורב בלי להיגרר".

כבר בימי נעוריו, יספר, קיננה בו תחושה שיש בעיות במערכת הדתית. שהיא לא מתפקדת ויש צורך בחיפוש דרך לצורך יישוב הסתירות. "מגיל צעיר הגעתי לשלמות בדרך שאני הולך בה. מצד אחד מעולם לא חלף בי הירחור להוריד את הכיפה ולהפסיק להיות דתי, ומצד שני גם לא רציתי להגיע לדרך של קיצוניות דתית. הרגשתי שלם, אך הכרתי גם ביכולת הספק להפירות. בלעדיה, אני מאמין, לא תיתכן אמונה אמיתית".

ביקורת גלויה פירסט, כשערך את עתון הסטודנטים באוניברסיטת ברא"י לן, בין היתר הפגיעה שם ביקורת נוקבת על הסתכלות דתית מטיימת שהתעלמה מכל פרובלמטיקה. מרחח את האמת בש' מאלץ פולקלוריסטי. גישה שהציגה את המשפחה הדתית כשיא השלמות ואת הציבור הדתי כטלית שכולה תכלת. לא יודע מה זה פשע, לא מכיר בית"סוהר, ובכלל, כל החיים – מה זה – זמירות ערב שבת. כן יצא העתון נגד התחמקות העקבית מהתמודדות עם בעיות עקרוניות שבין היהדות לרמוקריטיה, פלורליזם ומלכתיות, ונגד העדר התמודדות חזית עם פערים שבין ההכלה למציאות.

יש דתיים ליברלים שיגידו: בדיני אישות – ייהרג ובל יעפור. "החשש מפני נישואים אזרחיים הוא יותר מיתוס מאשר מציאות. חמסקנה שצריך לאפשר חופש בחירה בענייני נישואים נובעת מהמבוי הסתום שאליו הגיעה מערכת דיני המשפחה בישראל. נישואים אזרחיים לא יפלו את העם יר מאשר המצב הנוכחי. עתה קיימת פלגנות לא רק בין דתיים לחילוניים, אלא גם בין דתיים לבין עצמם. מבחינת אמונת הייתי רוצה שכל יהודי יינשא בנישואים דתיים, אבל גם האינטרס הדתי מחייב מסקנה כזו. יש בעיות דתיות קשות מאוד ומסוכנות בהמשך המצב הקיים".

– איך אדם חי עם פתירה כזו לפאר רה?
"אני מרגיש שלמות. אם חיו שואלים אותי לפני חמש שנים אם חופש הבחירה בנישואים יחיה מסובל עלי – הייתי עוי נה בשלילה. זה תוצאה של תהליך מוקר רי, מקצועי ואיש, בגלל שהגעתי למסקנה שהמצב הקיים מביא יותר נזק

ומעבר לסדרת "קללות" בנוסח: "פעילות עקרה, פעילות סרק שמנוונת את הכוח יצירתי, תהליך שחלקו הוא שלילי ואני טי אינטלקטואלי, ללא סיפוק ענייני, מרחיק ממשפחה" – רובץ משקע רגשי כבר.

מה זה פוליטיקה, מתברר, הוא למד בבית. ראה איך השקעת אנרגיה אדירה נושאת תוצאות חסרות ערך במקרה הטוב, ונלעגות במקרה הרע. "ראיתי את הכראיניות ואת הבוגדנות. לאבא היו הרבה אכזבות מבגידת חברים, מחוסר מיצוי אישי ומהפער שבין אמונה ואידאולוגיה למציאות בשטח.

הספקנות, הוא מציין, היא חלק בלתי נפרד מהחינוך של ילדיו. והילדים שלו שואלים שאלות. מן הסתם יותר שאלות מאשר נשאלו בבית אביו. והתשובות שחלקם מגבשים לעצמם אינן זהות לה' שקפת העולם של אביהם. מנקודת מבט חילונית, בפער הזה שבין אבות לבנים, הבנים שלו נסוגים אחורה.

לרוזנצבי, בן 46, ולמרים, בוגרת טריה של בית ספר לאחיות – "היא חוט השדרה. אני יותר ורסטילי, יותר אימ' פוליסיווי" – יש חמישה בנים. יששכר, בן 22, קצין בקבע, בניה וישי חניכי ישיבות הסדר וחיילים בשריון, אספיהורה בישר בה תיכונת ואברהם בן שמונה. כמו רבים מבני דורם, העריפו הבנים את ה' שיבות התיכונות על פני בתי"הספר התיכונים-דתיים שבהם למרו הוריהם.

– בישראל חינוכי?
"חינוך, איננו תעודת ביטוח וההחלטה באה מהם. בישיבות יש חינוך לערכים, אך אין גוש מספיק על ערך הביקורת ועל לימודים כלליים. אני לא אוהב את האווירה הימנית ואת הזהות בין דתיות ללאופנות, אך בעניין הזה הבנים הולכים בדרכי". ודרכו, במחירות האחרונות לפחות, כבר לא דרך המפר"ל. הפרשנות של מימד למציאות הפוליטית, התאימה לו יותר.

הבנים, יש ביניהם מי שמקפידים יר תר ממנו בקיום מצוות. יש למשל, בנו השלישי, מועיד עצמו להיות רב. הוא לא יפסיד תפילה במנין. ובניגוד לאמו, הוא משוכנע, אשתו כן תחבוש כיסוי ראש. "ישי מכיר את דעותי. מבקר אותי. חלק מהדברים הוא לא מקבל. הוא לא מוכן, לדוגמה, להרחיק לכת עד אפשרות בחי' רה חופשית של נישואים".

– ואם בהמשך התהליך יקצינו ויהיו חרדים יותר?
"לד שלי, אם יהיה חרד שיכפור בצ' יונות, ארגיש שאני מאבד אותו לא פחות מאשר אם יהיה חילוני".

מאשר תועלת, עברתי תהליך רגשי שאיפשר לי להשתחרר מהתחושה האי-שית ולהעריך את הגישה המקצועית".

קולגות שלו פוזלים לפוליטיקה. אח' רים כבר מבוססים בתוכה. חושבים שב' כנסת יצליחו לשנות את העולם יותר מאשר אם יכתבו עוד ספר. והספר שלי, אומר רוזנצבי, עשוי לספק תחמושת לפוליטיקאים לשינוי חקיקה. פוליטיקה ממש בשטח – חס וחלילה. עושה לו חר' למען האמת כסטודנט היה פעיל במ' פר"ל, אך נטש. לבלי שוב – הוא חותך.